

Militärhandbok blev fredens rättesnöre

Av Björn Sundmark. Publicerad i Svenska Dagbladet den 24 juni 2008

SCOUTING Robert Baden-Powells ”Scouting for Boys” används världen över som handbok för fredssträvande scouter. Vid första anblick kan boken verka förespråka enkönad nationalism och militarism, men den är fylld av motsägelser och paradoxer.

Förra året firade scouterna hundra år och fortfarande håller de ställningen som en av de största ungdomsrörelserna i Sverige och internationellt. Enbart lägret i Rinkaby i Skåne – ”Jiingijamboree” – samlade mer än 20000 ungdomar i fjol. Representanter för scouting talar om en tidsenlig, global, fredsivrande, natur- och miljöinriktad ungdomsrörelse. Organisationen tycks därmed ha gett sig ut på en lång hajk från sina militaristiska och imperialistiska rötter. Eller har man det? Mycket tyder på att motsägelserna och paradoxerna fanns med redan från början.

Det som brukar kallas det allra första scoutlägret ägde rum på ön Brownsea 1907. Här samlade den brittiske militären Robert Baden-Powell 20 pojkar från olika samhällsklasser. På Brownsea prövade Baden-Powell idéer han fått under sin krigstjänst. Boerkriget och belägringen av Mafeking hade gett ”BP” hjältestatus i många britisks ögon, men det hade också gett honom impulser till vad som skulle komma senare. I Mafeking hade han framgångsrikt engagerat ungdomar att utföra vapenfria uppgifter. Pojkarna på Brownsea övades på motsvarande vis i lägerliv, observation, naturkännedom, ridderlighet, livräddning och patriotism. Baden-Powell menade att sådana här aktiviteter, om de gavs en fungerande inramning, skulle kunna främja unga människors hälsa och karaktärsutveckling, och därmed (i slutändan) gagna samhället och det brittiska imperiet i stort. Under Brownsea-lägret började därför Baden-Powell skriva och samla material till boken ”Scouting for Boys: A Handbook for Instruction in Good Citizenship Through Woodcraft”. Texten gavs ut 1908 med ett häfte var fjortonde dag, och samlades sedan ihop i en volym. Till svenska översattes den som ”Scouting for Boys: en handbok för övning i god medborgaranda” redan 1910 av militären och gymnastikläraren Ebbe Lieberath.

”Scouting for Boys” är alltså enligt undertiteln en handbok i medborgaranda (eller medborgarskap) men detta är ett begrepp som inte används särskilt ofta i boken. Det dyker dock upp i samband med kapitlet ”Patriotism” och särskilt i läger-eldsberättelse 27, ”Medborgaranda”, där två sidor ägnas allmänt goda karaktärsegenskaper, som att man ska hjälpas åt och hålla samman och vara vänskapligt sinnad mot utlänningar. Därefter kommer ett längre avsnitt om skytte träning, kryddat med anekdoter och anvisningar om vapenvård. Så några exempel på hur man kan vara polisen behjälplig. Avslutningsvis några lagvisa skyttelekar, boktips och en poetisk sketch, ”Play the Game”, som jämför cricket-spel med krig. Det känns rätt våldsamt. Samtidigt poängterar Baden-Powell redan i den första utgåvan av handboken att scouting inte har med militäruppgifter att göra utan att det handlar om freds-scouting (”peace-scouting”, scout = spana, spanare). Scoutlagens ”en scout är vän med alla” pekar ju också det i en fredlig riktning, även om budskapet ursprungligen snarast handlade om att överbrygga klassgränser mellan brittiska (vita) pojkar. Som så mycket annat i Baden-Powells skrift är medborgaranda ett undflyende begrepp.

”Scouting for Boys” är på det hela taget en märklig text: ett hopkok av självhjälpmanual, litterära, historiska och personliga anekdoter, överlevnadstips, sketcher, lekar, sånger. Rörigheten förstärks av att olika strukturerande principer används samtidigt. Baden-Powell laborerar med kapitel uppdelade på 3–4 lägerbålsanekdoter, som i sin tur kan se ut nästan hur som

helst; vissa av texterna är avsedda för ungdomar medan andra är riktade till ledarna. Gränserna flyter. Ja, "Scouting for Boys" framstår både stilistiskt och tematiskt som nästintill en modernistisk eller postmodernistisk text. Civilisationskritiken och degenerationstankarna hör förvisso till en viktorsansk retorik men den föregriper också de pessimistiska tongångarna i modernistiska klassiker som T S Eliots "Det öde landet" (1922). Och de uppbrutna texterna, citaten, de slagordsmässiga mottoerna och genreöverskridningarna påminner inte så lite om experimentlustan i Wyndham Lewis avantgardistiska tidskrift "Blast!" (1914).

Baden-Powells egen förklaring är dock mer praktisk; textbitarna är många och korta på grund av pojkars allmänna "brist på koncentration". Han vill helt enkelt kunna nå sin läsekrets. Tillalet är över huvud taget intressant. Många av texterna utspelar sig i en tänkt lägerbålmiljö där berättaren förtroligt talar till sina åhörare. Och det är BP själv – hjälten från Mafeking – som talar: "I Afrika gjorde jag si eller så", kan han skriva. Och när han delar med sig av sina erfarenheter är det till en tänkt ung lyssnare, ett "du". Han använder gärna retoriska frågor och vändningar som "skulle du ha gjort likadant?" eller "Som du kanske vet..." Men han vänder sig samtidigt till pojkarnas ledare (och föräldrar). De kursiva avsnitten i originalutgåvan fungerar som en slags lärar- eller ledarhandledning. Med sin dubbla publik är därmed "Scouting for Boys" en (över)tydligt barnlitterär eller pedagogisk text.

Intressant är också att Baden-Powell i sin person förkroppsligar denna dubbla identitet. Han är en "boy-man": en faderlig mentorsfigur och lekledare med barnasinnets kvar, en som gör män av pojkar och tvärtom – pojkar av män. Boken framställer dessutom pojkar för vuxna läsare som vill återuppleva sina pojkår och/eller åter utgöra en del av kamratgänget – ett sätt frysa ungdomstiden. Det är säkert ingen slump att en av Baden-Powells favoritpjäser var "Peter Pan", berättelsen om pojken som aldrig växte upp utan som fortsätter att jaga pirater i "Landet i fjärran" på låtsas, på lek och på allvar. För det är verkligen på allvar också. Att kunna spela spelet är själva kvintessensen i medborgarandan och därmed i scouting. Att vidmakthålla det brittiska imperiets storhet är det stora spelet ("the great game"), för att använda ett uttryck som Baden-Powell lånar från Rudyard Kiplings bok "Kim". Det är den spel-och-lek-andan som ska rädda imperiet från att falla samman på samma sätt som det romerska imperiet.

Leken/spelet är helt centralt i "Scouting for Boys". Scouting bygger på ett lekfullt "som om", skulle man kunna säga: som om vi är i krig, som om vi befann oss i djungeln, som om vi vore någon annan än den vi egentligen är. Klädseln och ritualerna är delar av detta. Boken är fylld av låtsaslekar och spel och, inte minst, mini-pjäser. Författaren föreslår karaktäristiskt nog att scout- patrullerna kan sätta upp pjäser och ta inträde för att få in pengar till verksamheten.

Det intima tilltalet, de lättlästa textsnuttnarna, det dubbla tilltalet och leken/spelet förklarar en hel del av den fenomenala framgången med "Scouting for Boys". Men det fanns annat också; det var inte bara en berättelse. Här fanns något: en utmaning, något angeläget och spännande att göra, något som var på riktigt (även när det var på låtsas). Om man ska hitta kärnan i Baden-Powells projekt får man alltså skrapa djupare än hemvärnsövningar och patriotiska sketcher. Snarare än patriotism handlar hans bildningsidé om ett slags uppfostran. "Scouting for Boys" kan läsas som ett slags initiationsanvisning. Baden-Powell skriver till exempel: "Pojkarna i zulu- och swazistammarna i Syd-afrika måste lära sig scouting innan de betraktas som män". Så följer en längre beskrivning av de uppoffringar och svårigheter som pojkarna får utstå under den provotid då de får klara sig själva eller duka under i vildmarken. Berättelsen avslutas med knorren "engelska pojkar fick förr i världen undergå liknande prov innan de räknades som män". Och med scouting får de något liknande igen.

Baden-Powell ansluter sig alltså till de civilisationskritiker kring förra sekelskiftet som såg tecken på degeneration och förfall i den samtida västerländska kulturen. Och här kan man för övrigt känna igen sentida manlighetsupprättare som Robert Bly. Manlighet och styrka står att finna i naturen och hos ”infödingar”. Det paradoxala är att civilisationen är svag och dekadent, men ändå värd att slåss för (fast Baden-Powell säger aldrig varför), medan primitiva kulturer är starka och kloka, men måste hållas nere. Det är en talande självmotsägelse. Den imperialistiska texten dekonstruerar sig själv, så att säga. Och det imperium som Baden-Powell refererar till blir därför aldrig annat än ett blodlöst spöke, som inte förmår gripa tag i vare sig hjärta eller hjärna. I Baden-Powells grundtext framstår därför scoutingens uttalade hemland som skogen, berget, vildmarken och naturen, snarare än imperiet. Den nationalistiska och imperialistiska diskursen känns som ett påklippt utanpåverk. Detta förstärks av bokens fokus på erfarenhet och aktivitet: ”learning by doing” är ju ett nyckelbegrepp.

Scoutingens ”hemland” blir en gemenskap bortom nationen och familjen men ändå fullt utrustad med alla samhörighetens rekvisita i form av traditioner och ritualer. Detta scoutinglands historier, förebilder, sånger och ceremonier hämtar Baden-Powell från världens alla hörn. Från Zulu-folket kommer scouternas ”krigssånger”, så som ”Eengonyama”. Spårningsteknik och natursyn lärs bäst av Amerikas indianer. Japanerna är ena hejare på mod och uppoffrande attityd. Svenskarna kan det där med gymnastiska övningar. Även ord och uttryck hämtas från det främmande och exotiska – jamboree, för att ta ett aktuellt exempel, kommer från ett nordamerikanskt indianspråk och används i betydelsen ”stort möte”. Hur ska man förstå detta? Ett sätt att se på Baden-Powells kulturcollage är att det är frågan om imperialism. Men samtidigt pekar mycket på att tillägnandet av alla dessa kulturella inslag också formar mottagaren. Enligt det sättet att se blir scouting snarare ett exempel på ett globalt mottryck och på en hybridisering av olika kulturmönster. Dessutom kan man säga att scoutingens identiteter skapas genom berättelser – men inte om en nation eller en plats, som i Selma Lagerlöfs ”Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige” (utgiven ungefär samtidigt som ”Scouting for Boys”) – utan om och i en globaliserad värld.

På motsvarande vis kan man fundera över manligt och kvinnligt i scoutingrörelsens grundtext. Inte för intet heter Baden-Powells bok just ”Scouting for Boys”; det är svårt att vara tydligare när det gäller avsedd målgrupp. För övrigt är kvinnosynen problematisk ur ett sentida perspektiv. Kvinnor är svaga men ska behandlas med ridderlighet. Och ”manlighet kan bara läras ut av riktiga män, inte sådan som är till hälften män, till hälften gamla käringar”. Dessutom skulle man kunna säga att boken, och scoutingen i sin första tappning, upprättar en kvinnofri zon. Kvinnor lyser med sin frånvaro. Ja, även familjebanden är upplösta i den nya gemenskapen. Och kanske är detta men only-reservat rentav en av huvudpoängerna med scouting (även om Baden-Powell faktiskt har en passus i slutet av originalupplagan där han medger att metoden skulle kunna användas i flickgrupper också). Men återigen kompliceras bilden av att ”Scouting for Boys” tycks underminera vissa macho-patriarkala ideal. Texten är fylld av traditionellt omanliga verksamheter som matlagning, syslöjd och hygienråd. Och i flera av pjäserna, som ”Pocahontas”, klär några av pojkarna ut sig till flickor. Det är också värt att notera att ”Scouting for Boys” redan från början gick hem hos båda könen, och att det dök upp flickor på några av de första större scoutmötena, till Baden-Powells stora förvåning.

Kanske förvånade det honom lika mycket som att ”Scouting for Boys” blev en internationell framgång. En text som i förstone verkar förespråka enögd och enkönad nationalism och militarism, visade sig alltså användbar som handbok för flickors och pojkars fredssträvanden världen över – på lek och på allvar.

Björn Sundmark är barnboksforskare och lektor i engelska vid lärarutbildningen i Malmö.